MONITVM

AD

COMMENTATIONEM LVCVLENTAM

DE

DIFFERENTIA NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS,

QVO

NONNVLLA SVBLIMIA METAPHYSICAE AC THEOLOGIAE NATVRALIS CAPITA ILLVSTRANTVR.

AVTORE

CHRISTIANO WOLFIO,

POT. REG. SVECORVM, HASSIAE LANDGRAVII, CONSILIARIO REGIMINIS, MATHEMATVM ET PHILOS. PROF. PRIMARIO IN ACADEMIA MARBVRGENSI, PROFESS. PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIAE REGIAE SCIENT. PARIS. ATQVE SOCIET. REG. BRIT. ET BOR. MEMBRO.

EDITIO SECVNDA.

HALAE MAGDEB. MDCCXXXVII.

PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.

MONITVM AD COMMENTATIONEM LVCVLENTAM DE DIFFERENTIA NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS.

§. I.

IN meditationibus meis metaphyſicis, quas de Deo, anima & mundo entibusque in univerſum publici juris feci, ante biennium altera vice recuſas, eum mihi ſcopum propoſui, 1. ut notiones & principia generalia explicarem, quibus ad intelligendas & confirmandas ceterarum diſciplinarum veritates opus eſt, 2. ut eorum, quæ in anima obſervantur, rationes redderem manifeſtas, ad philoſophiam moralem perficiendam profuturas, 3. ut ſuppeditarem principia firma, quibus fatalis neceſſitas profligaretur & atheorum atque hominum profanorum molimina adverſus religionem naturalem & revelatam ſubverterentur: id quod hoc inprimis ævo ut fieret e re eſſe duxi, quo multorum mentes ad profanitatem videntur proclives. Qui vel lemmata ſingulis articulis præfixa fugitivo oculo percurrit, is minime

Scopus Metaphyſicæ Autoris.

dubitabit, hunc mihi, non alium præfixum eſſe ſcopum: quem quod mihi aſſecutus fuiſſe videar, per ſe liquet, cum quivis autor ſcriptum in publicam lucem proferens eam erga ſe fiduciam habeat. Quid videatur aliis, de eo liberum eſto eorum judicium. Multos omnium ordinum præclaros viros, immo generis proſapia & eruditione illuſtres, calculum ſuum mihi adjicere cum ex literis ad me aliosque datis, tum etiam ex nonnullis colloquiis dudum intellexi. Non deſunt ſane, qui publico docendi munere fungentes in datis ad me literis confeſſi ſunt, ſe a ſcriptura ſacra librum meliorem non noſſe ſibique ope ejusdem in ipſo ſcripturæ ſenſu literali haud parum luminis affuſum: id quod a me arroganter propalari ne exiſtimes velim, neceſſitate ita ferente, apoſtoli exemplum ſecutus (a). Ut omnes in univerſum ſic ſentiant, nec opto, cum temerarium foret, ſi unus ultra humanam, nedum divinam ſortem poſitus eſſe vellem, nec ſpero, cum non adeo cœco in me ipſum impetu ferar, ut fieri poſſe exiſtimarem, quæ non fert humana conditio.

§. II.

Cur fatalem potiſſimum neceſſitatem evertere ſtuduerim.

Quotiescunque cum hominibus collocutus ſum, qui ſuos mihi circa religionem naturalem expoſuerunt ſcrupulos, iis potiſſimum circa contingentiam univerſi totius aquam hærere expertus ſum. Etſi enim libertatem ſuam in dubium minime vocarent atque adeo admitterent, quædam in hoc univerſo jam conſtituto poſſe fieri & non fieri; hoc tamen non obſtante cetera in rerum natura immutabili quadam neceſſitate fieri ſibi perſuadebant, propterea quod quilibet effectus ſuam habeat cauſam, hæc vero cauſa itidem ſit effectus alterius cauſæ & ſic porro in infinitum; inter cauſam vero & effectum neceſſarius ſit nexus, ita ut etiam Philoſophi canonem condiderint: poſita cauſa ponitur, & ea ſublata, tol-

(a) 2. Cor. XII, 6. & ſeqq.

tollitur effectus. Hinc vero ulterius inferebant, cum univerſum ſit ens neceſſarium, ipſum etiam neceſſario minimum exiſtere poſſe adeoque non opus videri Deo. Intellixi adeo, dubitari de exiſtentia Numinis, quod in naturæ ordine abſoluta ſtatuatur & fatalis neceſſitas, hanc vero colligi ex neceſſario inter cauſam & effectum nexu. Cum nonnemo, qui dubiis iſtiusmodi implicitus ex itinere in oras exteras ſuſcepto redibat, mihi *Spinoſæ* opera afferret, cogitatis ejus metaphyſicis in appendice *ad Carteſii* principia philoſophiæ more geometrico demonſtrata perlectis, animadvertebam, ipſum ideo negare ullum in rebus contingens eſſe, ſeu quod ex parte rei poſſit exiſtere & non exiſtere, quod inter ipſum mundum tanquam effectum, & Deum tanquam ejus cauſam, neceſſarium eſſe ſtatueret nexum (b). De eo igitur cogitare cœpi, quomodo contingentia totius univerſi ſolide adſtruatur atque inde ulterius oſtendatur, cum ea connexam eſſe exiſtentiam entis neceſſarii iſtiusmodi attributis veſtiti, quæ in Deo commendant Autores ſacri. Atque hæc eſt ratio, cur ad viam contingentiæ delapſus fuerim, ceteris ob rationes dudum alibi (c) indicatas mihi non ſufficere viſis, etſi alias uſu ſuo non deſtituantur, quemadmodum a me ſatis ſuperque oſtenſum (d).

§. III.

Notiones poſſibilis, neceſſarii & contingentis jam ſatis ſuperque evolvi (e), nec cramben bis coctam apponere lubet. Oſtendi etiam, quomodo contingentia naturaliter ad actum deducantur (f.) Non tamen in- *Actus contingentium ubertius declaratur.*

(b) part. 1. c. 3. p. 102. 103.
(c) in Ratione Prælect. ſect. 2. c. 3. §. 37. & ſeqq. p. 153.
(d) in Commentat. §. 3. 4. Conf. Gedancken von den Abſichten natürlicher Dinge §. 8. & ſeqq.
(e) Commentat. §. 7. & ſeqq.
(f) Ibid. §. 16.

conſultum videtur, ut nonnulla addam, quæ hoc argumentum uberius illuſtrent. Monui jam, cur contingentium actus naturaliter ſupponat continuum cauſarum nexum. Nimirum contingens per eſſentiam ſuam ad exiſtendum determinatum non eſt, atque ideo cauſa opus habet. Quodſi cauſa itidem in contingentium numero habetur, cauſa denuo opus eſt & ita porro, donec non interrupta ſerie ad cauſam primam perveneris, quæ neceſſario exiſtit, hoc eſt, Deum: id quod vi principii rationis ſufficientis fieri debere nuper obſervavi. Quamobrem ſi contingat, plura ſimul eſſe poſſibilia, quæ tamen ſimul exiſtere nequeunt; unumquodque contingens peculiarem præſupponit cauſarum ordinem ſeu poſſibilium ſeriem, ſi naturaliter ad actum deduci debet, conſequenter quæ, ſtante hoc cauſarum ordine, contingunt, ideo certitudinem habent, quæ vulgo *neceſſitas hypothetica*, itemque *neceſſitas conſequentiæ* appellari ſolet, quia fieri non poteſt, ut, ſtante hoc rerum ordine contingant, quæ nonniſi aliorum ordine ad actum deduci poſſunt, atque adeo etiam in hoc univerſo non contingunt. Hanc vero contingentiam non admittunt fatalis neceſſitatis defenſores & *Spinoſa*, etenim juxta ipſos præſens rerum ordo eſt unicus & abſolute neceſſarius, ac in ſe immutabilis, ita ut nec per miraculoſum concurſum Deus quidpiam immutare poſſit. Aſt ſi non alia adeſt neceſſitas, quam quæ a conſequentia nomen trahit, ipſeque rerum ordo in ſe nihil neceſſitatis habet, nec in ſe immutabilis eſt; tum & ad cauſam primam ſive DEVM neceſſario ducit, tum ipſi in producendo univerſo omnem libertatem relinquit, tum denique Deo integrum eſt per concurſum extraordinarium quidpiam immutare, quotiescunque viſum fuerit. Atque ideo in tractatione metaphyſica de mundo hanc ordinis rerum contingentiam ſtabilio adverſus *Spinoſam*, ut deinde in doctrina de Deo non modo Dei exiſtentiam, ſed ejus etiam

iam in creando libertatem, miraculorum poſſibilitatem aliaque inde eruere liceat. Neque hæc præjudicium facit libertati hominum, etiamſi ſuo modo etiam influat in certitudinem actionum liberarum, uti mox diſtinctius apparebit.

§. IV.

In his nihil contineri, quod *Spinoſiſmum* ſapiat nec dogmatis Theologorum, etiam illorum, qui Auguſtanæ Confeſſioni mecum addicti ſunt, conveniat, nemo negabit, qui habet animum a pravis affectibus liberum, nec judicio eget. Audiamus primum, quæ habet D. *Thomas*, cum Theologi noſtrates ipſius luminibus ſæpiſſime uſi fuerint. Cauſam contingentem ex ſe terminari ab extrinſeco, diſertis verbis docet ille veritatis confeſſor (g). Admittit etiam is ordinem cauſarum a Deo libere conſtitutum & præter hunc ordinem alios ab hoc materialiter, & formaliter differentes. Defendit enim (h), *DEum poſſe facere* NB. *res alias & iis* NB. *alium imponere ordinem.* Immo a voluntate divina in eventus rerum, ſemel conſtituto cauſarum ordine, neceſſitatem hypotheticam ſeu conſequentiæ derivat: diſertis enim verbis docet (i), *quod neceſſe ſit aliquid fieri, ſi Deus vult*, NB. *non abſolute, ſed conditionaliter*, atque inde infert, *voluntatem Dei ponere neceſſitatem conditionalem in rebus.* Immo doctor angelicus tandem fatetur (k), Deum in tempore nil facere, niſi quod ab æterno præordinavit, atque adeo concedit per cauſarum ſeriem eventus rerum eſſe prædeterminatos. Sane *fieri non poſſe* pronunciat, *ut aliqua faciat, quæ non præſciverit & ſe facturum præordinaverit;* etſi largiatur, quod, *ſi potentiam abſolutam* ſpectes, *alia facere poſſit, quam quæ præſcivit & præordinavit.* B. *Gerhardus*

Declaratio iſta cum mente D. Thomæ, & Gerhardi convenit.

(g) Summa Theol. part. 1. quæſt. 13. art. 3.
(h) quæſt. 25. art. 5. concl. 5.
(i) quæſt. 19. art. 8. concl. 34.
(k) quæſt. 25. art. 5. concl. 4.

hardus (l) eam in rem ex eodem *Thoma* citat ſequentia verba: *Deus non neceſſario vult, quicquid vult; poſito autem quod aliquid velit, eſt neceſſarium, quia voluntas DEI eſt immutabilis.* Probat vero idem *Gerhardus* non modo hæc *Thomæ* verba, verum etiam cetera, quæ in medium adduxi, ab ejus ſententia non ſunt aliena. Etenim ubi (m) de ſcientia media differit, *Becano* aſſentitur aſſerenti, *Deum ab æterno non abſolute, ſed ſub conditione cognoviſſe, quid homines & angeli facturi eſſent pro ſua libertate, ſi cum his vel illis circumſtantiis in tali vel tali rerum ordine collocarentur.* Unde apparet, ipſum præter hunc rerum ordinem tanquam poſſibiles adhuc admittere alios rerum ordines, atque agnoſcere, in alio rerum ordine actu fieri potuiſſe, quæ in ordine præſenti ad actum non deducuntur, deficientibus nimirum rationibus ad eundem ſufficientibus. Immo vi præſentium agnoſcit, illa ipſa, quæ a libertate humana pendent, in alio rerum ordine alia futura fuiſſe, conſequenter hunc in actionum liberarum determinationem influere. Admittit (n) in futuritione contingentium veritatem, adeoque & certitudinem: *Quod contingenter*, inquit, *futurum eſt, hoc vere futurum eſt.* Atque hinc porro infert: *præſciri ergo* (a Deo ſcilicet) *poteſt.* Et alibi (o) inculcat, præſcientiam DEI afferre rebus immutabilitatem a poſteriori, hancque ita interpretatur: *Quando Deus ſcit rem eſſe, neceſſe eſt eam eſſe: interim tamen res ſua natura &* NB. *reſpectu ſuarum cauſarum poterat aliter eſſe.*

§. V.

Mundorum pluriumpoſſibilium pluralitas quem hic locum habeat.

Godofredus Gvilielmus Leibnitius, vir in omni eruditionis & ſcientiarum genere ſummus, monuit poſſibilia contingentia duplici modo ſpectari poſſe, tum ut ſejun-

(l) Loc. 2. de Deo §. 276. f. 322.
(m) loc cit. §. 244. f. 314.
(n) loc. cit. §. 255. f. 316.
(o) Loc. de providentia §. 39. f. 19.

ſejuncta, tum ut coordinata in integros mundos poſſibiles infinitos (p), atque ideo in præclaro Theodicææ opere, intelligentibus rerum æſtimatoribus tantopere æſtimato, ſumit, plures mundos eſſe poſſibiles. Cum igitur in Coſmologia tranſcendentali, meditationibus meis metaphyſicis inſerta, monſtraverim, unum quodque poſſibile contingens integrum ſupponere cauſarum ordinem ſeu, phraſi mea, integram poſſibilium inter ſe connexorum ſeriem, ſiquidem naturaliter ad actum deducendum; ego iſtiusmodi ſeriem aut, ſi mavis, cauſarum ordinem *univerſi* nomine compellavi, vernacula noſtra **eine Welt.** Ut conſulerem brevitati loquendi, opus erat termino: quamobrem cum terminus a *Leibnitio* jam eſſet introductus, inconſultum fuerat novum comminiſci. Quando igitur affirmo, plures mundos eſſe poſſibiles, non aliud ſibi volunt hæc verba, quam plures præter hunc cauſarum ordines eſſe poſſibiles, quibus etiam ea, quæ in hoc mundo nunquam exiſtunt, ad actum naturaliter deduci poſſent. Nempe ſi naturaliter fieri debuiſſet, ut actu ſurgerem, & quidem libertate mentis illæſa, quando ſedeo, tum aliquem eſſe ſtatuo cauſarum ordinem, a præſenti diverſum, quo id conſequi poterat. Patet ergo, quid ſibi velit hæc phraſis: *in alio mundo fieri potuiſſet, ut actu ſurgerem, quando nunc ſedeo.* Nimirum ſi alius fuiſſet cauſarum ordo, homo in eodem conſtitutus libere ſeſe ad ſurgendum determinare potuiſſet, dum ſedet. Rem igitur per lumina a D. *Thoma* mihi affuſa aſſecutus, cujus ſummam Theologiæ a *Carbone* in compendium miſſam in prima juventute mihi familiarem reddidi; nomen vero a *Leibnitio* mutuatus, ex quo *Theodicæa* ipſius prodiit.

§. VI.

Contingentium actus illuſtratur.

Ut mentem meam facilius percipiant, qui in hoc argumento ſubtili ac profundo non ſatis verſati, exemplo

(p) in Cauſa Dei §. 15. p. 6.

plo quodam ſingulari illuſtrare lubet, quæ de contingentium actu hactenus diſſerui. Retineamus exemplum, quod modo in medium attuli. Ponamus ſcilicet, me litteras ad amicum ſcripturum conſediſſe. Dum ſedeo, poſſibile eſt, ut ſtem, ut ſaltem, ut deambulem &c. Structura enim corporis perinde diſpoſita ad hoſce ſitus ac motus, ac ad ſeſſionem. Interim tamen ex omnibus iſtis poſſibilibus unum tantummodo actum conſequitur, nempe ut ſedeam, ceteris in regione idearum ſeu in numero nude poſſibilium perſiſtentibus. Quodſi jam quæſiveris, quænam ſubſit ratio, cur actu ſedeam, haud quaquam vero ſtem, vel ſaltem, vel deambulem &c. ratio quidem proxima eſt, quod mihi ita commodum viſum fuerit, hoc eſt, libera mentis voluntas: enimvero quodſi quæſiveris ulterius, quidnam me permoverit, ut ſedere vellem, rationem in epiſtolam ſcribendam conjicio & hujus ulterius v. gr. in iter nonneminis eo profecturi, ubi amicus degit, ad quem ſcribere decrevi. Apparet adeo, in cauſarum ordine præſenti occurrere aliquas, quæ animæ anſam præbent, actum ſedendi decernendi, & quibus abſentibus, pro diverſitate circumſtantiarum forſan alium decerneret. Quamvis itaque anima libera ſit in decernendo, præſens tamen cauſarum ordo influit in hoc decretum libertate illæſa: quod enim idem illæſa libertate fiat, res ipſa loquitur nec ab iis in dubium vocari poteſt, qui libertatem mentis tuentur. Jam vero non tunc demum certum fuit, animam in hoc cauſarum ordine ſub his circumſtantiis decretum ſedendi formaturam, dum id ipſum contingit, ſed ab æterno certum fuit, id eventurum, cum idem Deus ab æterno præſciverit. Atque hoc intuitu *poſſibile* dico in *hoc univerſo*, quod in eodem actum conſequitur, quia ſtante hoc rerum ordine habet veritatem determinatam. Quia vero cetera poſſibilia non ſimiliter eodem cauſarum ordine ſubſiſtente veritatem determinatam habent (alias enim & ipſa exiſtere deberent, quod non modo implicat;

cat; verum etiam experientiæ contrariatur); ideo in *hoc univerſo* eadem *impoſſibilia* appello, licet in ſe poſſibilia ſint. Sunt nempe abſolute poſſibilia, ſed non reſpective, quatenus nimirum poſſibilitas reſpectum ad actum ſeu exiſtentiam involvit. Interim tamen ne quis poſſibilia nunquam extitura cum *Spinoſa* pro chimæris habeat per ignorantiam confictis, non repugnare oſtendo, quod in alio rerum ordine ſeu in alio univerſo eadem perinde habeant veritatem determinatam, certo in eodem extitura, quemadmodum alterum in præſenti certo exiſtit. Nam ponamus in rerum ordine contineri, ut, dum ob literas ſcribendas actum ſedendi intendis, ſubito incendium in vicinia exoriatur, decreto ſedendi mutato, ex conclavi egredieris, atque ita aliud poſſibile actum conſequitur ob alium cauſarum ordinem ſeu, noſtra phraſi, in mundo aut potius univerſo alio, libertate mentis actum egrediendi decernentis illibata. Atque hac ratione *reſpective* dicitur *poſſibile in alio mundo*, quod in noſtro pro impoſſibili habendum, hoc eſt, pro tali, quod in eodem actum non conſequitur. Quodſi quis contingentium, eorum etiam, quæ a libera hominis voluntate pendent, eſſe determinatum non admittat, is cum *Socinianis* ſentit a Theologis Auguſtanæ Confeſſionis ideo cenſuram meritis (q). Sentiant cum illis, quorum intereſt ſimulare cum his conſenſum, non obſtante diſſenſu. Negare igitur ulterius cum *Socinianis* tenetur præſcientiam divinam contingentium a libera hominis voluntate pendentium, quæ & ipſa juxta *Auguſtinum* in cauſarum ordine continetur (r), atque cum iisdem particularia fingens decreta in tempore facta in anthropomorphiſmum incidat neceſſe eſt.

(q) Vid. Muſæus in Collegio Controverſiarum diſp. 4. quæſt. 1. §. 21. p. 435.

(r) §. 45. Commentat. lucul. de differentia nexus &c.

§. VII.

Quænam contingentia ad demonſtrandam Dei exiſtentiam ſcitu neceſſaria.

Ad evincendum totius univerſi actum contingentem, ut inde Numinis exiſtentia ceteræque perfectiones demonſtrentur, non opus eſt conſideratione contingentium particularium, quæ a libertate hominum pendent. Exiſtentiam enim DEI cum libertate humana non neceſſario connecti, ſicuti cum contingentia mundi totius exiſtentis, ſatis liquet. Et ſiquis vel maxime contenderet, ex libertate hominis exiſtentiam Dei demonſtrari poſſe, non tamen ideo opus eſt ut cum ipſo ferram contentionis reciprocemus: neminem enim fore arbitror, qui non ultro largiatur, a ſola univerſi totius exiſtentis contingentia, inſuper habitis particularibus contingentibus a libertate hominum pendentibus, ad Dei exiſtentiam firmiter concludi. Ego cum in Coſmologia tranſcendentali generales mundi affectiones explicarem in uſum exiſtentiæ ac attributorum divinorum demonſtrandorum, de univerſali mundi totius contingentia tantum fui ſollicitus, nullo habito reſpectu ad ea, quæ a libertate humana pendent, quatenus ab eadem pendent. Atque adeo hæc ſine diſcrimine trahenda non ſunt ad contingentia particularia, ex doctrina de libertate dijudicanda. Etenim quæ in Coſmologia tranſcendentali de contingentia totius univerſi adverſus fatalis neceſſitatis aſſertores atque atheos evici, ſalva ſunt, quemcunque modum explicandi commercium inter animam & corpus elegeris. Neque enim is ad contingentiam totius univerſi quidpiam confert. Immo cum ea ſcriberem, quæ contingentiam totius univerſi attingunt (quemadmodum in præfatione primæ jam meditationum mearum metaphyſicarum editioni præmiſſa monui), conſtitutum mihi adhuc erat quæſtionem de commercio inter mentem & corpus prorſus indeciſam relinquere. Si vel maxime nullus eſſet homo, aut ſi fingamus homini nullam competere libertatem; non tamen ideo mundus

in

in ſe deſineret eſſe contingens, cetera enim adhuc eodem ſeſe modo haberent, quo nunc ſe habent, nec minus inde exiſtentiam Numinis cum ceteris eius perfectionibus adverſus atheos demonſtrare liceret. Hæc ea fini adnotare libuit, ne cum doctrina de contingentia totius univerſi commiſceantur hypotheſes de commercio inter mentem & corpus in præjudicium veritatis, nec libertatem hominis in agendo quiſpiam negari argutetur, quod in contingentia univerſi adſtruenda ejus nulla habeatur ratio.

§. VIII.

Num harmonia præſtabilita tollat contingentiam totius univerſi.

Enimvero forſan excipis, etſi in adſtruenda contingentia totius univerſi non neceſſario haberi debeat ratio libertatis humanæ, harmoniam tamen præſtabilitam talia involvere, cum quibus contingentia totius univerſi ſubſiſtere nequeat. Cum enim motus organorum corporis a voluntate pendentes ab anima non proficiſcantur per phyſicum quendam influxum; eos fatali quadam neceſſitate fieri, adeoque contingentiam totius univerſi ſubſiſtere amplius non poſſe, ſed omnia in abſolutam & fatalem neceſſitatem degenerare. Qua conſequentia id inferatur, ego quidem non video: neque enim actionum humanarum ab anima dependentia quidpiam mutationis adfert ceteris in univerſo, quod quoad eſſe ſuum objectivum ab intellectu divino, quoad exiſtentiam a voluntate Numinis unice pendet. Mihi potius contrarium videtur, nempe harmonia præſtabilita contingentiam, quæ totius univerſi eſt, mirifice confirmari. Quoniam enim certum eſt, animam vi libertatis ſuæ ſemetipſam citra ullum externum influxum in eam determinare partem, quæ ipſi commoda viſa fuerit, cum ſeſe perinde in alteram determinare poſſet; corpus humanum per infinitam Numinis providi ſapientiam ita diſpoſitum, ut juſſis liberis exequendum par ſit, quam maxime loquitur, corpora alia humana innumera perinde ac

hoc, quod exiſtit, fuiſſe poſſibilia, quæ deſideriis animæ in contrarias partes ſeſe determinantis ſatisfeciſſent, hoc autem a Deo productum fuiſſe, quod ſcopo ſibi propoſito conveniret. Non diffiteor, immenſam ſic evadere ſapientiam divinam & ſuper omne extolli, quod animo comprehendere licet: ſed ego nunquam exiſtimavi, me in Deum injurium fieri, ſi ita concipiam opera ipſius, ut perfectionis divinæ imperſcrutabilis ideam exhibeant. Immo in meditationibus meis metaphyſicis (s) jam obſervavi, ob actuum illorum contingentiam fieri potuiſſe, ut inter libera animi decreta & motus organorum corporis harmonia præſtabiliretur.

§. IX.

Num eadem tollat libertatem.

In Commentatione ipſa (t) jam ſatis ſuperque oſtendi, in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ animæ relinqui eandem prorſus, quam in communi influxus habet, libertatem, cum nihil in ea mutet quoad actus reflexos & ex aliis elicitos: id quod etiam agnovit *Jaquelotus*, cujus ibidem verba leguntur. Etenim ſolæ ſenſationes, hoc eſt, quæ mutationibus in organis ſenſoriis factis reſpondent, perceptiones in mente producuntur ex neceſſitate naturæ ipſius, quas juxta commune ſyſtema corpus animæ tanquam tabulæ raſæ imprimit. Sed præſentibus iſtis in anima ideis ipſa in utroque ſyſtemate eodem prorſus modo ulterius agit: unde ne minima quidem ſubeſt ratio, cur vel minimam in alterutro differentiam circa appetitus inde tandem enatos ſuſpicari liceat. Neque vero verendum eſt, fieri aliquando poſſe, ut mens aliter decernat, quam corpus a Deo ad exequendum juſſa ſit diſpoſitum: præſcit enim DEus ipſas liberas hominum voluntates, quæ juxta Theologos etiam noſtros eſſe ſuum determinatum habent (u), atque adeo fieri non potuit, ut ſua ipſum falleret præſcientia. §. X.

(s) §. 885.
(t) §. 21.
(u) Vid. Muſæus loc. cit. not.

§. X.

Quodſi hactenus dicta ſerio perpendas, nec minus repetas, quæ in ipſa Commentatione de contingentia univerſi & libertate humana diſputata ſunt, videbis utique, nihil abſolutæ ac fatalis neceſſitatis a me ſtatui, multo minus autem actiones hominum liberas fato ſubjici & animam in agens neceſſarium converti, quas ſane impias & profanas opiniones abominor atque deteſtor, certiſſime perſuaſus hæc opinionum monſtra a me in meditationibus meis metaphyſicis profligata, haud quaquam vero ſtabilita eſſe. Neque vero adeo hebes ſum, ut perſpicere non poſſem, me argumentis, pro contingentia & libertate in medium allatis, fatalem neceſſitatem tam in mundo, quam in anima ſtabilire. Et ſi vel maxime ego tam infelix eſſem, ut talia non viderem, non tamen ſimilis ſuſpicio caderet in viros ſingularem acuminis cum ingenii, tum judicii gloriam conſecutos, quos inter ſi *Jaquelotum* refero, recte ſentientium judicio minime erravero. Ut autem ad Commentationem luculentam, ex qua mentem meam abunde perceperunt viri boni & intelligentes, monitum hoc adjicerem, effecit vir quidam doctiſſimus, qui, utinam! non dudum orbi erudito *Rixatoris* nomine notus eſſet ac aliis elogiis apud exteros inclaruiſſet, quam quæ in Actis Eruditorum (x) leguntur, cavillationum quoddam volumen adverſus meditationes meas metaphyſicas in lucem publicam protulit, in quo mihi imputat hominum profanorum ſententias, a mente mea non modo maxime alienas, ſed illas ipſas, quas in meditationibus meis metaphyſicis omnibus viribus evertere anniſus ſum. Imputationes ſuas pro concluſionibus venditat ex principiis meis deductas per evidentem ac neceſſariam conſequentiam, atque ideo ſibi concedi poſtulat (y), *e concluſionibus, quæ*

Quem in finem hæc adducta ſint.

(x) A. 1721. p. 422. (y) in Protheoria poſtul. 12. p. 5.

quæ per juſtam & evidentem conſequentiam e præmiſſis deductæ ſunt, dijudicandas eſſe ipſas præmiſſas: id quod ſuo more ex ſuperabundanti demonſtraturus, id primo liquere ait e modo argumentandi ab effectu ad cauſam ſecundum axioma, *qualis cauſa, talis effectus*, quod in *ſenſu morali* æquivaleat trito iſti: *Quicquid agis, reſpice finem, certe nunquam male ages* (z). Equidem cum jam tum temporis, quando meditationes meæ metaphyſicæ primum in publicum prodirent, diſertis verbis declaraverim, me non reſponſurum eſſe ad objectiones 1. ab ignorantia profectas, quarum diſcuſſio ulteriorem doctrinis lucem minime affundit, nec 2. cum ea, qua par eſt, modeſtia ac animi moderatione prolatas (a), nec 3. e vulgari rixatorum more in confuſum & prolixum chaos redactas (b); reſponſione ad cavillationum chaos ſuperſedere poteram ac ſuperſediſſem utique, niſi ſingularis quædam circumſtantia conſilium mutari juſſiſſet, ita judicantibus amicis & collegis inſtitutum cenſoris minus probantibus. Nimirum cum Cl. cenſor facile prævideret, ſe rationibus deſtitutum in ſua autoritate parum præſidii reperturum ad perſuadendum imputationum ſuarum veritatem partim iis, qui ingenii viribus, partim ceteris, qui otio deſtituuntur ad has controverſias omni ævo pro intricatiſſimis habitas dirimendum; in teſtimonio Ordinis ſui omnem ſpem ſuam collocavit, imprimis cum ipſi admodum faveat, me vero acerbis ac diris imputationibus & accuſationibus oneret, de quibus ſingulis poſtea ſigillatim dicemus. Quoniam Cl. cenſor eſt os & Promachus Ordinis ſui continuis controverſiis impliciti, non deſunt, qui teſtimonium ipſi adeo honorificum, in me tantopere injurium ex ipſius calamo emanaſſe ſuſpicantur. Judicarunt itaque amici, commentum me tacente

(z) Syrac. VII, 40.
(a) in der Erinnerung wegen der Einwürffe §. 8. 9.
(b) im ſichern Mittel wieder ungegründete Verleumdungen §. 7.

in præjudicium Academiæ *Fridericianæ* invaleſcere poſſe, inprimis ſi adverſarii ex ſilentio meo anſam triumphandi arripiant: quod futurum tanto confidentius exiſtimare liceat, quoniam Cl. cenſor more ſuo claſſicum ante triumphum canit. Publico ſcandalo etiam medela publica eſſe occurrendum. Enimvero cum inania verba proferre religioni mihi ducam Chriſti diſciplina, quam re, non verbis profiteor, meliora edoctus (c), ad tot inania Rixatoris verba nihil repoſiturus præcipua tantum litigii capita notabo & fontes, unde dijudicanda ſint, indicabo.

§. XI.

Primum igitur tenendum eſt, Cl. cenſorem mihi tribuere ſententias, quarum ne veſtigium quidem in ſcriptis meis apparet. E. gr. p. 213. diſertis verbis ſcribit, me *nexum rerum omnium circularem* paſſim urgere, quaſi progreſſum quorundam atheorum circularem in infinitum adfererem. Sed hujus hypotheſeos ne minimum veſtigium in meditationibus meis occurrit (d). Citat equidem §. 543. Metaphyſicæ; ſed ibi hæc tria affirmantur, quod 1. in tellure multa ſint corpora partialia, in cœlo totalia; quod 2. partialia alia intereant, alia oriantur & in ipſis totalibus continuæ mutationes accidant, ſaltem quoad ſitus obſervabiles; quod 3. corpora in ſpatio cum ratione ſint juxta invicem ordinata & mutationes in tempore non minus ſe invicem cum ratione conſequantur, ita ut unum in ſe contineat rationem quandam, cur alterum juxta ipſum collocetur, ſeu in hoc ordine hunc locum occupet, & cauſa præcedens intuitu temporis non minus contineat rationem effectus ſequentis. Quis, quæſo, hinc exſculpet progreſſum circularem in infinitum, qui revolutiones in univerſo ponit

Cl. cenſor mihi tribuit, quæ in ſcriptis meis non leguntur.

(c) Matth. XII, 36.
(d) conf. Comment. §. 9. p. 28.

nit ſuo ordine iterandas. Neque veritati conſentaneum, quando addit, me de initio nexus nullam genuini ſenſus mentionem facere. In Theologia enim naturali abunde oſtendi, Deum eſſe iſtius autorem & eundem hoc univerſum creaſſe. Immo oſtendi nexum in ſe contingentem deducere ad cauſam primam, quod eſt ens neceſſarium (e). Methodus demonſtrativa requirit, ut ſingula ſuo tradantur loco: qui ſine probatione multa ſumunt, iis juxta ſcholæ methodum in uno loco congerere licet, quæ ad idem argumentum referuntur. In Commentatione (f) jam ſufficienter removi a me ſuſpicionem æternitatis mundi adſertæ, quod cum D. *Thoma* demonſtrationem creationis in tempore ex lumine naturali difficilem ſtatuam, quæ publice adhuc deſideretur, atque cum eodem affirmaverim, licet mundus ſemper fuiſſet, eum tamen non parificari Deo in æternitate. Hoc tamen non obſtante tanquam a me conceſſum ſumit, mundum eſſe æternum & ob æternitatem mundi plurimis in locis mihi inſultat, ſuaque commenta adverſus me conficta iſta hypotheſi incruſtat. Et facile apparet, ex falſo attributam hypotheſin de æternitate mundi anſam dediſſe commento alteri de progreſſu rerum circulari in infinitum. Similiter ſæpiſſime ait, me fatum Stoicum manifeſto confiteri, ubi nec fati minimum vel ſomniare licet. E. gr. dum dico animam ex neceſſitate naturæ (ſuæ ſcilicet) producere perceptiones mutationibus in organis ſenſoriis factis reſpondentes; ipſe clamat: *habemus hic, quod probe notandum eſt, manifeſtum fati ſeu neceſſitatis abſolutæ confeſſionem de ipſa anima, utpote poſita in ea agendi neceſſitate, quæ ipſius naturæ neceſſitas eſt.* Ita ſubdole, quæ de ſolis ſenſationibus dicuntur, ad omnes animæ operationes extendit, & verba mea detorquet

(e) Conf. Commentatio §. 3. p. 6.
(f) §. 17. p. 55.

quet in *Spinoſæ* phraſin, ut credulis de putatitio cum damnato autore conſenſu fucum faciat: neque enim nobis perſuadere poſſumus, Cl. cenſorem, qui teſte ſuo Ordine totam ſyſtematis *Leibnitiani* compagem & analogiam perſpexit, fuiſſe adeo hebetem, ut ea non videret. Aut ergo fallit teſtimonium, aut a candore alienus Cl. cenſor. Similiter dum (g) actiones externas, quæ motu organorum corporis perficiuntur, mechaniſmo ſubjacere pronuncio, quem anima ſuo imperio violare nequeat, & §. 14. cito, ubi oſtendi exemplo ambulantis, eum non aliter ambulare valere, quam fert ſtructura corporis atque per Staticæ ac Mechanicæ regulas integrum; *quid opus eſt*, magna confidentia, quaſi re bene geſta, exclamat, *operoſa Spinoſismi Leibnitiani detectione & demonſtratione? quandoquidem hic novam ac expreſſam habemus erroris plusquam Stoici confeſſionem probe notandam:* ſed quem in finem, quæſo? Ut de fide atteſtati ſcripto præmiſſi ac autoris genio judicare liceat. Quis enim crediderit, animam imperare poſſe corpori motum, qui per organi requiſiti ſtructuram & Mechanicæ ac Staticæ regulas executu impoſſibilis? Quis unquam ſibi perſuaſerit, imperium animæ tam efficax eſſe poſſe, ut claudo pede ſine claudicatione incedat *Vulcanus?* Novi equidem, quod dudum aſſeruerit, *mechaniſmum ſaniora medicinæ principia, ideoque eam totam, labefactare & corrumpere, & apud incautos in moralibus ac in ſpiritualibus ſublata libertate inducere neceſſitatem mechanicam, & fatalem* (h): ſed aſſeruit, non probavit. Nec ita videtur aliis qui, quid mechaniſmus ſit, intelligunt; neque ego, qui multa Medicorum ſcripta evolvi in Anglia, Gallia, Batavia, Germania, Italia edita, vidi quod ſibi a mechaniſmo metuant, ex quo motus vitales in corpore

(g) Comment. §. 21. p. 69.
(h) in Medicina Mentis part. 5. c. 7. §. 64. p. 78.

humano ortum trahere unanimi ore confitentur. Conſulat celeberrimum noſtrum *Hoffmannum*, qui de uſu mechaniſmi in medicina ipſum meliora docebit. In numerum *obtrectatorum* refert (i), *qui non erubeſcunt adſerere, ejusmodi doctrinas ſaniora medicinæ principia labefactare.* Ita contra ſimplices ſubſtantias cramben recocturus, quam artium quidam magiſter appoſuerat, ejus autoritate confiſus repetit, me ſimplicibus meis æternitatem tribuere: cum tamen, quæ de ſimplicibus trado, ſi in unum locum congerantur per librum hinc inde diſperſa ob methodi rationem, perſpicatioribus manifeſtum ſit, iſtis admiſſis demonſtrari poſſe creationem ex nihilo, qualem demonſtrationem ut interea ex ſua materia univerſali & uniformi ex *Ovidio* deſumpta extruat Cl. cenſor, antequam meam in lucem proferam, multorum nomine eſt quod rogo. Ejusdem farinæ ſunt, quando toties urget, me non admittere niſi unicam in mente facultatem & quidem omnium infimam, nempe producendi perceptiones rebus corporeis reſpondentes; cum tamen omnes animæ facultates, quæ ipſi tribuuntur, & a poſteriori ſtabiliam, earum notiones diſtinctas tradam & rationes a priori reddam. Ratio commenti in eo conſiſtit, quod nonniſi unicam vim in anima admittam, quæ eſſentiam conſtituit ipſius atque naturam, & per eam ad actum deduci demonſtrem, quæ ob varias iſtas facultates tantum poſſibilia ſunt: facultates enim & potentias nudas ſcholæ per nudam agendi poſſibilitatem explico adeoque a vi diſtinguo. Unica eſt in anima vis tanquam ſubſtantia ſimplici, per quam eſſentia ipſius actuoſa eſt; ſed per unicam illam vim ad multiplices actiones diſpoſita eſt, quæ variæ ad agendum diſpoſitiones *facultatum* nomine veniunt. Sufficiant hæc ſpeciminis loco adducta, ex quibus judicium fiat, quod a mente

(i) Medicin. ration. Tom. I. part. 1. ſchol. ad §. 35. p. 6.

te mea maxime aliena pro hypotheſibus a me defenſis venditare non erubeſcat Cl. cenſor.

§. XII.

Quoniam Cl. cenſor ſatis ſuperque paſſim prodit, ſe nonniſi carpendi animo cavillationum ſuarum volumen compilaſſe, non mirum videri debet, quod etiam iſtiusmodi artificiis utatur, quibus facile fucus fiat lectori incauto. Inter ea refero, quod textum meum Germanicum verbis Latinis parum convenientibus ſubinde reddat, ut ſenſum fundant ipſius imputationibus faventem, a mente autem mea alienum. Ita e. gr. Empfindungen reddit termino generali perceptionum, ubi tamen ea tantum perceptionum ſpecies deſignatur, quæ *ſenſationum* fert nomen. Equidem hoc ferendum videbitur nonnullis, ſed minime ferendum eſſe judicabit, cui ex antecedentibus innotuit, quod, quæ de hac perceptionum ſpecie in ſingulari a me dicta ſunt, ad omnes animi cogitationes, ipſos etiam appetitus atque averſationes trahantur (§. 11.). Similiter vocem Germanicam die Krafft, quam ego Latine per *vim* explicandam eſſe in adjecto indice nonnullorum terminorum monui, conſtanter voce *facultatis* reddit, ut ipſis meis verbis (ſi ſuperis placet!) probare poſſit, me nonniſi unicam in anima facultatem admittere, nempe cognoſcitivam, ejusque nonniſi gradum inferiorem, atque adeo voluntatem liberam negare, conſequenter fatalem & abſolutam neceſſitatem actionibus humanis afferre, ſicque & religionem univerſam & omnem philoſophiam moralem atque civilem evertere; quas conſequentias ubique repetit, ubi fatum exſculpere conatur. Unde malum in me animum & intenſitatem affectus, quo abreptus calamum arripuit, colliges. Huc etiam refero quod conſtanter per *fundamentum* interpretetur, quod *ratio* a me appellatur, ut verba mea ſenſum obſcurum fundant in perverſum facile vertendum. Magis autem in me injuria eſt

Cl. cenſor male vertit textum Germanicum, ut habeat, quæ carpat.

verſio ordinis non interrupti (einer unverrückten Ordnung) per phraſin *ordinis immutabilis*, ut inde rurſus neceſſitatem cum aliqua veritatis ſpecie exſculpere poſſit &c.

§. XIII.

Cl. cenſor commiſcet, quæ ſunt disjungenda.

In Coſmologia tranſcendentali tantum de contingentia totius univerſi egi, inſuper habitis contingentibus particularibus, quatenus a voluntatis libertate pendent, quoniam illa ſola ſufficit ad exiſtentiam & attributa divina demonſtrandum, nec ibi locus erat agendi de particularibus in relatione ad voluntatem humanam, in Pſychologia demum explanandam. Æquum igitur erat, ut duo hæc capita a ſe invicem diſtingueret Cl. cenſor. Sed ille diſtincta commiſcet, cum in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ nonnulla occurrant, quæ extra nexum ejus prolata falſæ interpretationi haud difficulter obnoxia fiunt. Similiter aliorum ſententias ſubinde cum meis conjungit, quaſi eas probaſſem aut quaſi prorſus meæ eſſent. E. gr. multas conſequentias de fatali neceſſitate adverſus me nectit inde, quod anima ſit *automaton ſpirituale*. Sed ego hoc nullibi aſſerui, nec commodum mihi videtur uti hac phraſi, etſi ſano ſenſu explicata tolerari poſſit, ne eam in perverſum ſenſum detorqueant vel vim ſyſtematis non capientes, vel malevoli. Porro mihi tribuit *Leibnitianam* de monadibus ſententiam, de quibus tamen judicium meum ſuſpendi, propterea quod circa tributam ipſis vim percipiendi nondum mihi ſatisfeci. Ego vero autoritate nullius moveor, ſed nonniſi rationibus victus cedo. Illorum meam facit opinionem, qui influxum phyſicum animæ in corpus & corporis in animam rejiciunt, quod diſtincte explicare cum non poſſimus, cum tamen diſertis verbis monuerim (k), ob hanc ſolam rationem eum rejici non poſſe. Lubens enim concedo, multa a nobis obſervari in rerum natura quo-

(k) §. 762. Metaphyſ.

quorum exiſtentiam negare non poſſumus, etſi rationem non comprehendamus: mihi in explicandis rerum naturalium phænomenis quotidie verſanti quotidiana ſunt exempla, ut talia ignorare nequeam. Sed more ſuo omittit verba, quæ obſtant, quo minus cetera in perverſum ſenſum detorqueat.

§. XIV.

Cl. cenſor verba mutilata extra ſyſtematis nexum allegat.

Qui de veritate ſyſtematis & dogmatum a me propoſitorum judicare voluerit, is, agnoſcentibus viris doctis, æquis rerum judicibus (1), non modo integros textus attente perlegere, ſed & poteſtatem terminorum recte evolvere & catenas ratiociniorum ſumma attentione perſequi tenetur. Aſt noſter conſtanter verba mutilata hinc inde excerpit, ſenſum iis diverſum a mente mea tribuit & ſuas inde conſequentias nectit. Quod autem verba extra contextum prolata & extra connexionem alicujus ſyſtematis ponderata ſenſum a mente autoris prorſus alienum fundere queant, quis ignorat? Quis neſcit, ex ipſa ſcriptura ſacra hac ratione adduci dicta, quibus errores incruſtentur a veritate procul diſtantes? Reverentia erga codicem ſacrum obſtat, ne exemplo doceam, ſi eodem modo agendum ſit, quo Cl. cenſor utitur, ipſis ſcriptoribus ſacris conſequentias iſtas (abſit blaſphemia verbo!) imputari poſſe, quas ipſe mihi obtrudit. Et memini me aliquando legiſſe reſponſum aliquod theologicum a quodam Theologorum ordine profectum, quo interrogati, num ſalva conſcientia liber aliquis hymnorum ſacrorum novus in eccleſiam introduci poſſit, negativam adſtruebant variis excerptis, unde Spinoſiſmum, damnatas hæreſes, obſcena & libidinis irritamenta in hymnis ipſis contineri non ſine omni ſpecie docebant. Vix tamen mihi perſuadeo autorem illius libri aliosque eidem pretium ſtatuentes con-

(1) Comment. §. 2. p. 3.

conceſſuros, quæ excerpta inſinuare videntur. Controverſiam ipſam meam non facio, neutri parti palmam adjudicans, neutri etiam abjudicans, cum eam examinare non vacaverit, nec ad me illius examen ullo modo ſpectet, immo ipſum reſponſum obiter ſaltem legendi poteſtas olim mihi data fuerit. Potius igitur unum & alterum exemplum ex Cl. cenſoris compilatione adducam, quo rei veritas appareat. E. gr. in Commentatione jam docui (m), quem in finem inculcaverim, ſi vel maxime mundo æternitas concedatur, eam tamen fore aliam ab æternitate Dei, ſeu ut D. *Thomas* loquitur, quem ſequor, *non parificari Deo in æternitate*, quia ſcilicet æternitas mundi foret infinita rerum ſucceſſio, æternitas autem Dei eſt ſine ſucceſſione & tempori opponitur. In his nihil contineri fidei orthodoxæ & notionibus rerum contrarii, non diffitebuntur, quibus non eſt animus ſugillandi. Nec qui rationem in Commentatione datam & in diſcurſu auditoribus meis inculcatam expendit, habere poteſt quod reprehendat, cur iſtam D. *Thomæ* theſin catenæ meæ inſeruerim. Si carpere velit, carpat dicatque conſultius fuiſſe ab eadem theſi abſtinere. Ego etſi aliter ſentiam, ferram tamen contentionis cum ipſo minime reciprocabo: abundet enim per me ſuo unusquisque ſenſu. Ceterum theſi iſti adſcripſi in margine lemma: *æternitatem mundi ab æternitate Dei diverſam*. Hoc lemma paragrapho affixum tanquam theſin totidem verbis a me propoſitam adducit Cl. cenſor, ut lectori perſuadeat, me de æternitate mundi tanquam re conceſſa loqui, etſi ibidem tantum ex hypotheſi loquar, cum differentia inter æternitatem Dei & æternitatem mundi ſæpiſſime tanquam argumento ad hominem uti liceat. Hæc quoque eſt ratio, cur phraſi *alterius mundi* conſtanter ludens multas ineptias fingat, quas nemo ſanus admiſerit, eas-

(m) §. 17. p. 56.

easque pro meis ſententiis venditet. Si quis autem contextum expendit & ex antecedentibus ſequentia interpretatur, is ſenſum eruit nihil abſurditatis habentem, quem ſuperius (§. 6.) jam expoſui. Immo rem aliter ſe habere non poſſe, aſſequitur. Diſtingvo nimirum *inter poſſibile abſolute tale* & inter *poſſibile hypotheticum*, quorum iſtud vocavi vernacula noſtra das Mögliche abſolute, hoc vero cum addito das Mögliche in dieſer Welt. Illud nempe eſt, quod nihil contradictionis in ſe involvit, ſed hoc, quod per præſentem rerum ordinem naturaliter ad actum deducitur. Illud in hoc ordine non habet eſſe determinatum, ſecus enim exiſteret: hoc autem in præſenti cauſarum ordine, quas inter *Auguſtinus* etiam voluntates noſtras liberas refert (n), eſſe determinatum habet, adeoque ad actum deducitur. Quis vero ideo, quod non omnia poſſibilia in præſenti cauſarum ſerie eſſe determinatum habent, ut actum conſequantur, dixerit, ea, quæ contingunt, abſolutam & fatalem neceſſitatem habere? Sociniani equidem pro abſolute neceſſario cum Fataliſtis habent, quod per cauſarum ſeriem determinatum eſt, ut exiſtat, atque adeo negant contingentium particularium determinatam veritatem; ſed ego cum Theologis noſtratibus aliisque contrarium contra *Socinianos* defendo. Huc etiam pertinet, quod Cl. cenſor tantopere urgeat, *liberam volitionem cum neceſſitate naturæ toties expreſſe aſſerta non* poſſe conſiſtere, cum & contextus, & integri ſyſtematis ratio aperte loquatur, me non omnes operationes animæ ex neceſſitate ipſius derivare, ſed tantum eas, quibus producuntur perceptiones ſenſationum nomine compellari ſolitas, quas *Ariſtoteles* vi corporis in anima excitari ſtatuit in ſuo influxus ſyſtemate, eam inſtar tabulæ raſæ conſiderans, cui ideæ imprimuntur. Nemo autem unquam aſſeruit, eſſe

(n) Comment. §. 15. p. 55.

animæ aliquam in iſtud perceptionum genus liberam poteſtatem: ſecus enim efficere poſſemus, ut cibus procrearet ſaporem pro imperio mentis & quæ his ſunt gemina. Ideo vero, quod perceptiones iſtæ ex actuum liberorum numero eximuntur (id quod ab omnibus fieri manifeſtum eſt) minime tollitur libertas, quam habet anima in appetitibus ſuis determinandis. Immo omnium criminationum fons eſt locorum mutilatorum inſpectio. Integrum legi oportebat ſyſtema, vis & poteſtas verborum erat trutinanda & ſufficiens temporis ſpatium meditationi indulgendum, ne judicium præcipitaretur: quam profecto præcipitantiam quilibet animadvertet, qui præcedens monitum cum Commentatione conjunxerit. Poſſem addere exempla plura, v. gr. dum in cachinnum effunditur, quod dixerim (o), animam iis in caſibus, ubi per eſſentiam ſufficienter determinata non eſt, ſeipſam determinare atque hanc determinationem, quæ motus ſpontaneus vulgo appellatur, libertatis eſſentiam conſtituere, hoc eſt, juxta notionem eſſentiæ a me ſtabilitam, ob hanc facultatem ſemetipſam determinandi fieri poſſe, ut in anima locum habeat libertas. Voculam enim ſpontanei captat & motibus ſpontaneis etiam eſſe locum in horologio argutatur. Quodſi vero evolviſſet, quæ in metaphyſicis (p) de illa facultate animæ, qua ſemetipſam determinat per eſſentiam ſuam non determinata, de induſtria doceo, inſtantiam ab horologio deſumtam fruſtra urgeri utique vidiſſet. Ex eodem fonte emanat, quod p. 56. mihi imputet, quod negem, *Deum ob hujus univerſi nexum æternum res nonnullas ſingulares, quæ in eo exiſtunt, eodem ſalvo potuiſſe aliter producere & in eodem quicquam ſe aliter habere poſſe, quam ſe ipſo actu habet.* Ego enim vi immutabilitatis eſſentiarum

(o) Commentat. §. 22. p. 75.
(p) §. & ſeqq.
(q) Summ. Theol. part. 1. quæſt. 25. art. 6. concl. 1.

rum tantum cum D. *Thoma* (q) affirmo, *Deum non poſſe facere aliquam rem meliorem ſubſtantialiter, quam ipſa ſit*, ſeu ipſam rem, quam producere libere decrevit, non potuiſſe aliter producere, quam fert eſſentia ipſius, hoc eſt, phraſi S. *Auguſtini*, idea ejus in intellectu divino. Et cum poſſibilia omnia ſimul exiſtere nequeant, ſi cum *Leibnitio* ut in plures mundos coordinata, ſeu juxta communem loquendi morem in diverſos cauſarum ordines digeſta in intellectu divino ſpectentur, contendo fieri non poſſe, ut omnia promiſcue in eodem ordine habeant locum ob contradictiones orituras, adeoque, ubi de permiſſione mali ſermo eſt, defendo, Deum cauſarum ordinem, ſeu phraſi *Leibnitiana*, mundum ita producere debuiſſe, quemadmodum eum poſſibilem exhibuit idea in intellectu ipſius. Aſſentior nimirum etiam in his doctori angelico (r) affirmanti: *Deum non poſſe facere cum majore ſapientia & bonitate, adeoque non melius, quam fecit.* In eundem cenſum referri debet, quando mihi p. 29. imputat, quaſi cum *Leibnitio* aſſereretur, Conſilium Dei e ſcopo mundum optimum conſtituendi in malum effectum influere, cum tamen denuo non aliud defendam, quam quod D. *Thomas* (s) diſertis verbis docet, *DEVM permittere aliqua mala ſeu defectus aliquos NB. in particulari, ne impediatur NB. bonum totius*, quia ſcilicet alias ex minori ſapientia & bonitate feciſſet mundum, quam poterat, vi eorum, quæ paulo ante ex eodem doctore citata ſunt. Apparet vero ex hactenus dictis, pleraque, quæ impugnantur, non *Leibnitium* autorem agnoſcere, ſed dudum ante ipſum a Theologis & Philoſophis tradita fuiſſe, quorum non exigua ſemper fuit in univerſa eccleſia autoritas. In hunc enim numerum referendum eſſe D. *Thomam*, quis negare auſit?

(r) loc. cit. concl. 4.
(s) quæſt. 22. art. 2. concl. 4.

§. XV.

Cl. cenſor damnat dogmata a Theologis conſtanter recepta & alia ab iis ſaltem tolerata.

Damnat etiam Cl. cenſor & in numerum doctrinarum periculoſarum refert, quæ a Theologis, quorum per imperii leges ſtat autoritas, conſtanter & partim acriter defenſa. Ita enim doctrinam de æternitate eſſentiarum p. 56. abſoluti fati matrem & originem & omnis libertatis peſtem vocat, autoritate *Poireti* ſuffultus. Ita ergo abſoluto fato patrocinantur etiam Theologi non modo eccleſiæ Romanæ in univerſum omnes, ſed & noſtrates, paucis forſan exceptis, qui cum *Poireto* ſentiunt. Quam abſonum hoc ſit, ex antecedentibus intelligitur. Etenim cum eſſentia dicat poſſibilitatem rei, neceſſitas ejus non aliud ſibi vult, quam quod illud, quod eſt poſſibile, una non impoſſible eſſe poſſit: quod nemo ſanus negare valet, niſi primum illud contradictionis principium, quod impoſſibile pronunciat, ut idem ſimul ſit & non ſit, in dubium vocare velit. Equidem Cl. cenſori non minus periculoſum videtur, quod poſſibilia deriventur ab intellectu divino antecedenter ad voluntatem. Sed improbat dogma receptum, a Theologis noſtratibus contra *Puffendorffium* acriter propugnatum. Nonne omnes Theologi uno ore fatentur, potentiam Dei non ſeſe extendere ad impoſſibilia? Potentiam tamen Dei ad omnia extendunt, quæ vult. Neceſſe igitur eſt, ut noſtro concipiendi modo aliquid ſit poſſibile, antequam Deus idem velit. Cum Cl. cenſor verba mea capere & in perverſum ſenſum detorquere ſoleat, monendum eſt, ſermonem hic eſſe de prioritate ordinis, non temporis. Immo ſi poſſibilitas a voluntate Numinis penderet, quemadmodum *Poiretus* cum *Bourignonia* docuit, fieri ſane poſſet, ut Deus contradictoria vellet, conſequenter contradictoria vera eſſe poſſent. Lubens fateor, me talia concoquere non poſſe, quamdiu non omnem rationis uſum ejuraverim. Affinis eſt doctrina de actionibus per ſe honeſtis, cujus conſectarium eſt, poſito per impos-

Grotii ſententiam, quam & olim Philoſophi, & ante ac poſt ipſum Theologi amplexi ſunt atque contra *Puffendorffii* juſtitiam arbitrariam acerrime propugnarunt, Cl. cenſor dogmatis periculoſis accenſet, mirantibus aliis, quomodo ſine Theologorum noſtratium cenſura juſtitiam arbitrariam defendere poſſit Theologus. Quod tantopere carpit in doctrina de Commercio inter mentem & corpus, nempe quod influxus phyſicus ab *Ariſtotele* ad illud explicandum uſurpatus rejiciatur, non modo ſyſtema *Leibnitianum*, quod propoſui, verum etiam *Carteſianum* ferit. Immo celeberrimus ille ac exquiſiti judicii Theologus *Jaquelotus*, ut nuperrime monui (t), majoribus difficultatibus *Carteſianum* premi agnoſcit, quam *Leibnitianum*, *in quo NB. ſi bene intelligatur, libertas non deſtruitur.* Agnoſcit etiam utrumque cenſor: hoc tamen non obſtante in me debacchatur, quaſi ipſe primus contra doctrinam univerſalem, in cujus poſſeſſione ac confeſſione perpetua cum viris doctis univerſum genus humanum fuerit, ſurrexiſſem eamque tanquam erroneam rejeciſſem. In omnibus autem academiis Proteſtantium *Carteſii* ſyſtema toleratur, nec ullibi ob negatum influxum phyſicum tantæ excitantur turbæ: immo ipſimet Theologi, quos inter nuper, *Cel. Andalam* in academia Franequarana nominavi, idem amplectuntur, nemine ipſis litem intentante. Quid quod in ipſa eccleſia Romana, ubi philoſophia *Ariſtotelica* adhuc floret, celeberrimus ille Congregationis Oratoriæ Presbyter, *Malebranchius* rejecto influxu phyſico *Carteſii* ſyſtema cauſarum occaſionalium excoluit? Doctores Sorbonnici minime negotium fecere Cel. *Regio*, quod in Curſu ſuo philoſophico idem propugnaret atque Pariſiis doceret. Nec Celeberrimo *Sturmio* in academia Altorfti-

(t) Comment. §. 18. p. 59.

na dicam ideo ſcripſere Theologi, multo minus turbas contra eum excitavere, quod influxum phyſicum negaret & *Carteſii* ſyſtema amplecteretur, quod moderni *Carteſiani* cum *Leibnitiano* in gratiam reducunt, hoc nonniſi pro explicatione illius rationali agnoſcentes. Ante hos viginti annos Lipſiæ in diſputatione publica de loquela, quæ cenſuram viri Theologi ſubierat, impugnato phyſico animæ in corpus influxu, *Carteſii* ſyſtema meum feci, nec quisquam ideo me periculoſorum dogmatum ſuſpectum reddidit. Et ſane negatus phyſicus animæ in corpus & corporis in animam influxus præcipuum fere eſt, quod impugnat Cl. cenſor & unde conſequentias adeo periculoſas deducit: pleraque enim, quæ de fato tantopere urget, ex ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quatenus influxui iſti obſtat, aſſumuntur ceterisque conſtanter immiſcentur. Patet etiam ex ante dictis (§. 17.), quod Cl. cenſor cum *Socinianis* damnet receptum dogma de determinato eſſe & determinata veritate actionum ipſarummet liberarum & quod æterni Dei conſilio omnia definita ſint, quæ ipſe vel facturus, vel permiſſurus eſt in tempore: quod tamen utrumque a Theologis noſtris agnoſcitur & contra adverſæ partis patronos defenditur.

§. XVI.

In quo cardo totius controverſiæ vertitur, id precario ſibi concedi poſtulat.

Cardo totius controverſiæ in eo vertitur, num ego fatalem ac abſolutam omnium rerum neceſſitatem defendam, propterea quod cum Theologis noſtris veritatem contingentium determinatam admittam, vi cujus ab æterno certum fuit, ea in tempore extitura. Sed Cl. cenſor p. 4. ſibi precario largiri poſtulat, *nexum rerum materialium concatenatum, in conſecutione ſua neceſſarium & fatum phyſico-mechanicum ſeu fatalem neceſſitatem eſſe ſynonyma. Fatum vero illud, præſertim ad cauſas reipſa liberas applicatum, reipſa conſtituere Spinoſiſmum partialem.* Ut hoc poſtulatum intelligatur, explicandum id erit ſecundum mentem meam, quandoquidem contra me uſur-

deſumtam eſſe ex *Spinoſa*, nec a me adhiberi, neque a me intelligi, quid ſibi velit, cum ideæ meæ de nexu rerum applicata nullum fundat ſenſum. Deinde obſervandum eſt, me nexum cum Theologis noſtris appellare *hypothetice neceſſarium* aut *conditionaliter neceſſarium*. Cl. cenſor autem ſubſtituit pro *neceſſitate conditionali* neceſſitatem in conſecutione, ne conſenſus cum Theologis noſtratibus appareat. En egregium æquitatis ac candoris ſpecimen in præcipuo controverſiæ momento! Quodſi itaque poſtulatum phraſi mea enuncies, ita habebit: *Nexus rerum materialium ſapiens poſt decretum Numinis liberum hypothetice neceſſarius & fatalis neceſſitas ſunt ſynonyma.* Hæc eſt ſententia Fataliſtarum, quam largiuntur ipſis *Sociniani*, negant vero Theologi trium per leges imperii ſtabilitarum religionum. Cum in mei odium Cl. cenſor Fataliſtis cum Socinianis concedat, quod minime verum eſſe contendunt Theologi etiam noſtrates; illud omnino firmiter demonſtrari, non precario poſtulari debebat. Quoniam vero nexus rerum materialium hypothetice neceſſarius eſt a fatali neceſſitate longe diverſus, quemádmodum in Commentatione clariſſime oſtendi; nec quæri poteſt, quid pariat hoc fatum ad cauſas liberas, hoc eſt (ſi adverſus me valere debet) ad corpus humanum applicatum. Deſinat igitur inculcare; bonum philoſophum teneri admittere omnes ac ſingulas concluſiones, quæ per juſtam & evidentem conſequentiam e ſuis principiis, tanquam præmiſſis, reſultant. Qualis enim hæc conſequentia: Nexus rerum materialium a Deo libere & ſapienter electus poſt decretum divinum hypothetice neceſſarius & abſoluta ac fatalis neceſſitas ſunt ſynonyma: ad corpus vero humanum applicatus reipſa conſtituit Spinoſismum partialem. Ergo nexus rerum materialium &c. eſt fatalis neceſſitas a Spinoſa defenſa. Perinde eſt, ac ſi quis di-

ce-

ceret: Stultus & ſapiens ſunt ſynonyma. Ergo Titius, quem ſapientem vocat *Mævius*, non eſt ſapiens, ſed ſtultus. Poſtquam vero hoc poſtulato precario ſibi conceſſum arbitratur nexum rerum, prout a me modo determinatur, eſſe ſynonymon fatalis neceſſitatis; tanquam certum ſumit, me fatalem neceſſitatem adſtruere, atque adeo ſingula verba ex hac hypotheſi interpretatur, quæ detorſioni ſunt obnoxia.

§. XVII.

Monitum de Dei definitione idealiſtica.

Adverſarium meum non ſincere mecum agere, vel exinde colligant, qui de re ipſa judicare non valent, quod ſingula capita controverſa odioſis hæreſium titulis oneret: quod ego ab ingenui hominis moribus alienum eſſe duxi. In hunc etiam cenſum referri debet, quod definitionem meam de Deo & mente humana *idealiſticam* vocet, etſi nullum nominare poſſit auctorem Idealiſtam, qui eandem tradiderit, utut ab initio aſſeruerit, me eam ab Idealiſtis hauſiſſe. Vocat nimirum (u) Idealiſtas ſceptico rum & atheorum ſtolidiſſimos, non philoſophis, ſed perſonis miſerabilibus &, quamdiu ſe pro talibus gerant, inſanabilibus annumerandos, contra quos & quibus cum non ſit diſputandum. Quodſi igitur hoc certum ſit, principia mea eſſe idealiſtica, prona conſequentia (neque enim ſaltum in ratiocinando agnoſcet Cl. cenſor) fluit ipſius de libro meo & de *Leibnitio* judicium. Sed ego non ægre fero contemtum meorum ab eo, cujus ſcripta & methodus nec ad meum ſunt palatum, neque credo *Leibnitium*, ſi in vivis eſſet, Cl. cenſori inviſurum ſuam, quam crepat, judicii præſtantiam ad res philoſophicas dijudicandas. Tranſeant hæc: de re ipſa diſpiciamus. Idealiſticum eſt, quod affirmem, eſſentiam Dei

(u) in Cauſa Dei p. 19.

rum poſſibilium adæquata & ſimultanea, hoc eſt, hanc vim eſſe primum conceptum Numinis ex creationis operibus agnoſcendi, unde cetera ejus attributa deriventur. *Occamus* apud *Gerhardum* (x) *eſſentia divina*, inquit, *eſt cognitio intuitiva tam ſui, quam omnium futurorum & poſſibilium*, atque *Gerhardus* ſententiam veriſſimam vocat. Si offendat in mea theſi vox repræſentationis, audi *D. Thomam* ita loquentem (y): *Deus in ſe omnia continet & poteſt omnia* NB. *repræſentare.* Quodſi quæſiveris, quomodo omnia in ſe contineat, reſpondet idem (z): *DEUS cognoſcendo eſſentiam ſuam participabilem ſecundum varios modos ſimilitudinis format varias ideas.* Si quæſiveris ulterius, ubinam ſint illæ ideæ & cur æternæ dicantur? reſpondet denuo idem (a): *Vera & neceſſaria dicuntur æterna, ut ſunt in intellectu divino.* Neque vero offendiculo eſſe poteſt univerſorum poſſibilium terminus, cum negari non poſſit, poſſibilia etiam conſiderari poſſe ut in certos ordines ab intellectu divino digeſta (5.), ſine quo nil quicquam foret poſſibile: neque negari poteſt de Deo notitia, cujus ipſemet autor eſt. Si intuitu DEI nihil periculi habet hæc definitio, nec reſpectu animæ tale quid metuendum. Quando vero Cl. cenſor affirmat, ex notione animæ a me data non poſſe deduci diverſas ejus facultates & attributa, ambabus manibus largior, quod ipſius methodo deduci nequeant. Neque enim ego ita argumentari ſoleo, quemadmodum Cl. cenſor argumentatur: Anima habet vim repræſentandi univerſum. Ergo

(x) Loc. de provid. §. 34. f. 18.
(y) Summa Theol. part. 1. quæſt. 12. art. 8. concl. 4.
(z) loc. cit. quæſt. 15. art. 2. concl. 3.
(a) part. 1. quæſt. 10. art. 3. concl. 5.

habet facultatem volendi libram. Neque enim aſſuetus ſum iſtiusmodi in geometria argumentationibus: Triangulum habet tria latera. Ergo tres anguli ſimul ſunt duobus rectis æquales. Tales argumentationes decent viros limati atque ſubacti judicii, ad philoſophiam perficiendam (forſan pervertendam) natos, quale in mathematicis, judice noſtro, deſideratur.

§. XVIII.

Monitum de teſtimonio Cl. cenſoris libro præmiſſo.

Sed tædet his diutius immorari. Pauca addam de teſtimonio, quo commentis ſuis pondus conciliare ſtudet Cl. cenſor. Ego exemplum Chriſti ſecutus teſtimonium ab hominibus non accipio (b): res mea pro me loquatur. Nec quando autoritates adduco, iis veritatem theſium confirmare nitor, alias enim idem feciſſem in meditationibus meis metaphyſicis, ſed tantummodo oſtendo, perperam meorum cum *Spinoſa* crepari conſenſum. Dolco viros venerandos ex præcipitantia & affectu cum de *Leibnitio*, tum de me judicaſſe, tanto quidem magis, quod ipſos minime fugiat, quibus oculis videat Cl. cenſor. Hypotheſes *Leibnitianas* ex antiquo *Stoicorum*, nec non ex recentiori *Spinoſæ* eorumque pſeudophiloſophorum, qui *Idealiſtæ* vocari ſolent, ſyſtemate adoptatas eſſe, eſt criminatio Cl. cenſoris nullo idoneo argumento probata, nec probanda. Me iſtam philoſophiam *Leibnitianam* in peculiaris ſyſtematis formam redegiſſe, non omnino verum eſt, cum pauciſſima ſint *Leibnitii*, quæ in meditationibus metaphyſicis leguntur: plura controverſa ex D. *Thoma*, quam *Leibnitio* hauſta. Sed ſit ita: neque enim criminatio de *Leibnitio* evicta eſt. Immo novi, cum Theodicæa viri etiam poſt fata ſummi primum prodiret, unum ex venerabili illo ordine librum a principiis ſanioribus mihi commendaſſe. Quod

(b) Joh. V, 34.

redundarit, ego ignoro: novi autem e contrario, quod multi theologiæ ſtudioſi meliores ceteris fecerint progreſſus, qui lectiones meas frequentarunt. Immo non deſunt exempla eorum, qui ob autoritatis præjudicium dominans in atheismum prolapſi, in meis lectionibus ab hoc errore liberati multas mihi egere gratias & conqueſti ſunt, in detrimentum ſtudioſorum ſuſpectas reddi lectiones ipſis adeo proficuas futuras. Quodſi unus alterve prodiderit contemtum methodi docendi Cl. cenſoris, id quidem non probo, ſed eundem mihi prodiderunt alii, qui ex aliis academiis noſtram viſendi gratia huc allati me inviſere dignati ſunt. Multos eſſe in ordine noſtro, qui Cl. cenſoris mecum agendi modum probent, non novi: aliam plerorumque collegarum expertus ſum ſententiam. Etſi enim non in omnibus mecum ſentiant; nec tamen ſuas quoque ſententias Cl. atteſtatoribus probari probe norunt. Cl. cenſorem ſyſtema *Leibnitianum* meamque mentem perſpexiſſe, quis largietur, niſi eum candore omni deſtitutum affirmari velit? Contrarium patet ex iis, quæ ante dicta ſunt. A modeſtia illa, qua uſus eſt Cl. cenſor, liberet me Dominus! Me in Commentatione anniſum fuiſſe, ut tuerer ſyſtematis mei veritatem non inficior: ſed me *Leibnitianas* hypotheſes naturali & revelatæ religioni noxias incruſtaſſe, pro criminatione Cl. cenſoris repetita vi ſuperiorum declaro. Dogma de poteſtate & regimine animæ in corpus me in præfatione Metaphyſicæ pro tanto errore habere, per quem immortalitas animæ cum præcipuis religionis capitibus concidat, nego & pernego. De integro ſyſtemate influxus *Ariſtotelico* ſermo eſt, & quæ de immortalitate animæ dicuntur, locum habent quoad partem ejus priorem, ubi anima inſtar eſſentiæ nudis potentiis ſeu facultatibus dotatæ conſiderata opus habet vi externa corporis, ut ad agendum excitetur.

For-

Forſan autem Rev. atteſtatores huic ſententiæ non ſubſcribunt: neque enim neceſſe eſt, ut theologus ullum in philoſophia receptum ſyſtema explicandi commercium inter mentem & corpus recipiat, contentus veritate iſtius commercii, quatenus a poſteriori conſtat, quemadmodum nec philoſophus in philoſophia practica ullius rationem habet. Unde obiter moneo, injuriam mihi fieri a Cl. cenſore haud levem, quando ad harmoniam præſtabilitam *Leibnitii* trahit, quæ ego de principiis Metaphyſicæ in genere eorumque in ceteris diſciplinis uſu diſſerui. Si a doctrina mea quædam provenere ſcandala, illorum culpa factum eſt, qui cum Cl. cenſore dogmata mea pervertunt & ſenſum a mente mea maxime alienum iisdem affingunt. Spero itaque, Viros egregios, poſtquam cum attentione præſens monitum ad Commentationem de nexu rerum ſapiente adjectum perlegerint, tandem veritati ad oculum demonſtratæ locum relicturos atque ingenue confeſſuros, me ab erroribus ob non ſatis intellectam mentem meam mihi imputatis immunem eſſe. Deus nos omnes confirmet in veritate faxitque, ut gloriæ ipſius ac pietati infucatæ ſtudeamus!
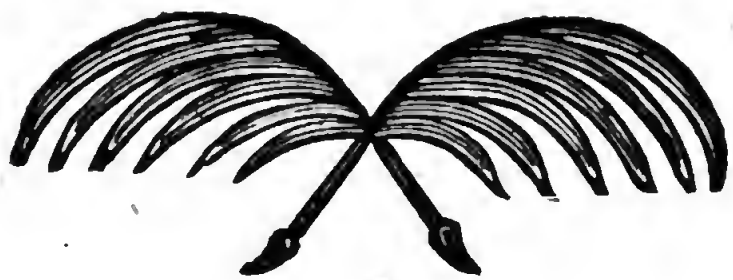
F I N I S.